

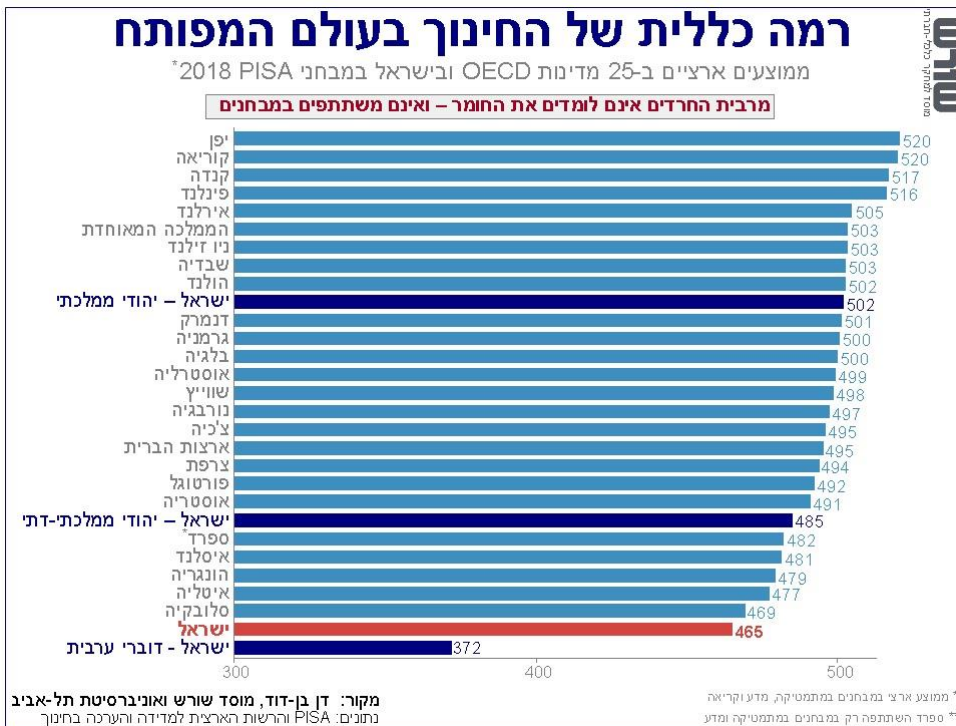
מאמר 4 מתוך 5

בעיה קיומית: מערכת החינוך הירודה של ישראל

כשמחצית מילדי ישראל מקבלים חינוך של עולם שלישי – ומשתייכים לקבוצות האוכלוסייה הגדלות הכי מהר – לא ניתן יהיה להחזיק משק של עולם ראשון, או צבא של עולם ראשון

דן בן-דוד

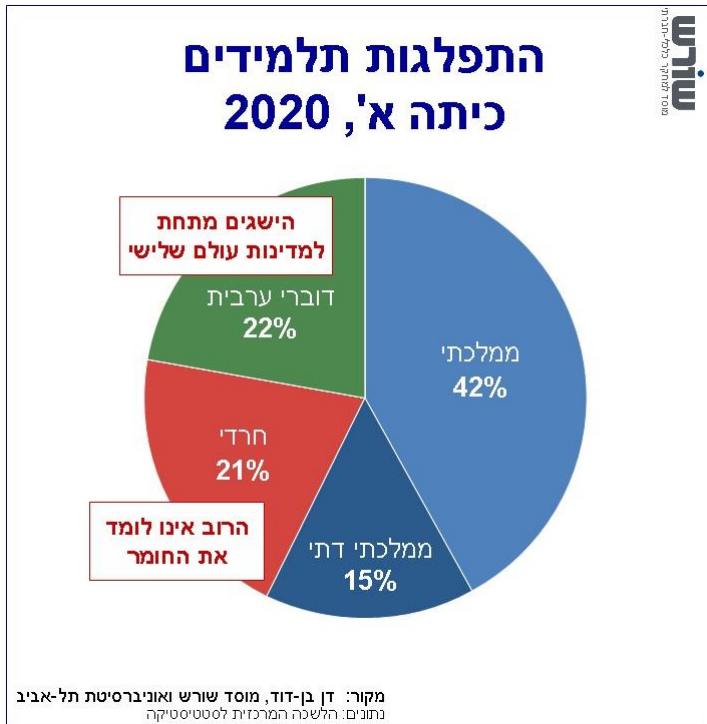
מכיוון שאין מדינה המסוגלת – או המעוניינת – לייצר את כל צרכיה בעצמה, כל המדינות המפותחות צריכות להתחרות זו בזו בשוק הגלובלי והתחרותי. תחרות זו רק תגבר בעתיד, והתרשים שלהלן משקף כיצד כל אחת מהמדינות המפותחות מכינה את ילדיה לאותו שוק עבודה מודרני.

גם ללא ילדים חרדים – שרובם אינם לומדים את החומר הנדרש ואינם ניגשים לבחינות הבינלאומיות – הישגיהם של ילדי ישראל במקצועות הליבה נמוכים מאלו של כל המדינות המפותחות. הידע הממוצע של תלמידים במערכת הממלכתית-דתית במתמטיקה, מדע וקריאה מציב אותם מתחת ל-80% מהמדינות המפותחות.

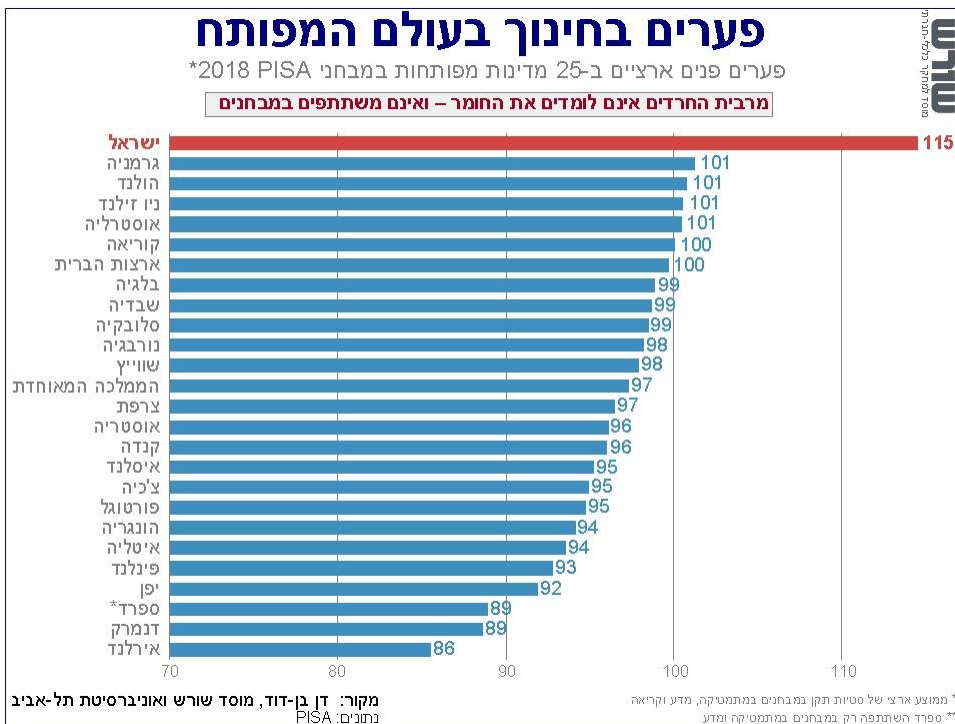
מתחת לבתי הספר היהודיים הממלכתיים-דתיים נמצאים בתי הספר של דוברי הערבית בישראל. תלמידיהם מדורגים מתחת למדינות רבות בעולם השלישי. למעשה, ציוניהם של דוברי הערבית הישראלים הינם מתחת לתשע מ-10 המדינות בעלות רוב מוסלמי מובהק שהשתתפו במבחני ה-PISA האחרונים. חוסר הידע הבסיסי שלהם יגביל באופן משמעותי את ההזדמנויות הכלכליות העתידיות שלהם.

בנוסף לילדים החרדים והערבים (כל אחת מקבוצות אלו לבדה מהווה למעלה מחמישית מתלמידי כיתות א' בארץ), יש ילדים רבים החיים בפריפריה הגיאוגרפית והחברתית של ישראל המקבלים השכלה של עולם שלישי בתחומי הלימוד הבסיסיים.

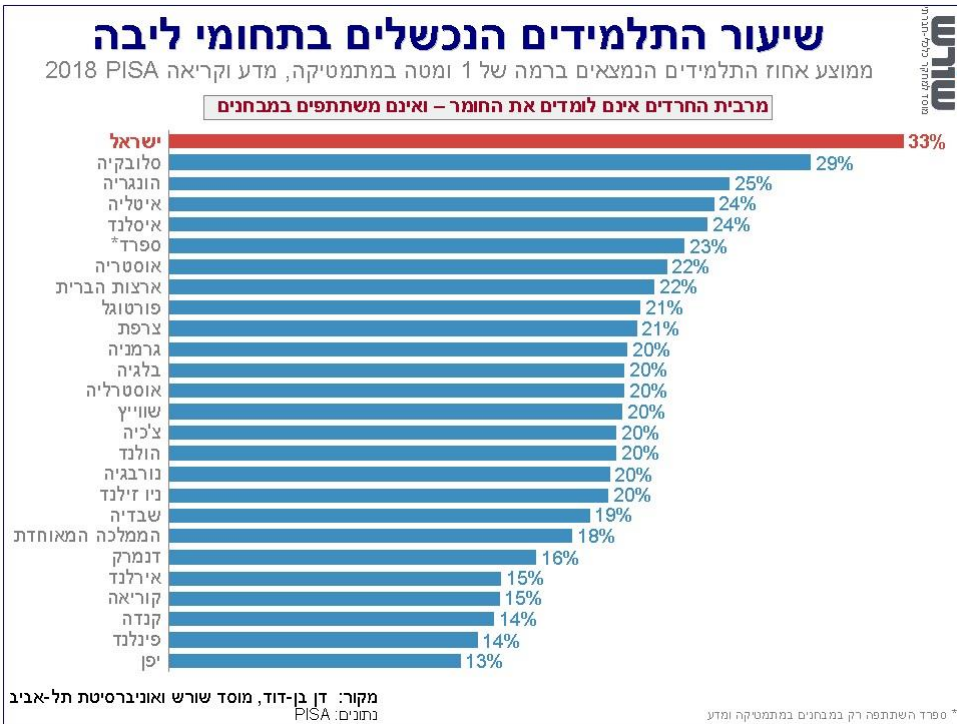
ביחד, שלוש קבוצות אלה מהוות כמחצית מילדי ישראל – ילדים השייכים לחלקי האוכלוסיה הגדלים הכי מהר. כמבוגרים, הם לא יוכלו לקיים משק של עולם ראשון, אלא משק של עולם שלישי בלבד. אבל משק של עולם שלישי לא יוכל לתחזק מערכת בריאות של עולם ראשון, או מערכת רווחה של עולם ראשון. ואולי הכי חשוב עבור מדינה – הממוקמת באחד מהאזורים המסוכנים ביותר על פני כדור הארץ, משק עולם שלישי לא יוכל לקיים צבא של עולם ראשון. במילים אחרות, אם לא נתעשת בזמן, ישראל לא תהפוך למדינת עולם שלישי כשנכדינו יגיעו לגילנו. היא פשוט לא תהיה.

כשראובן ריבלין החל את כהונתו כנשיא מדינת ישראל, הצגתי בפניו גרסה קודמת של תרשים העוגה הנ"ל. מתוך הבנתו את ההשלכות מאותו תדרוך, כתבו ריבלין והיעוצת האסטרטגית שלו, רוני אילון, את נאום "ארבעת השבטים" של ישראל. התרשים הזה בא לסמל את תחינתו של הנשיא לארבעת השבטים לשאוף לעתיד משותף ולהתגבר על לחצים פנימיים של דאגה רק לעצמם. ההתקפה החזיתית של הממשלה הנוכחית על היסודות הבסיסיים של הדמוקרטיה מעידה עד כמה חלק ממנהיגי השבטים חירשים לפנייתו של הנשיא לשעבר.

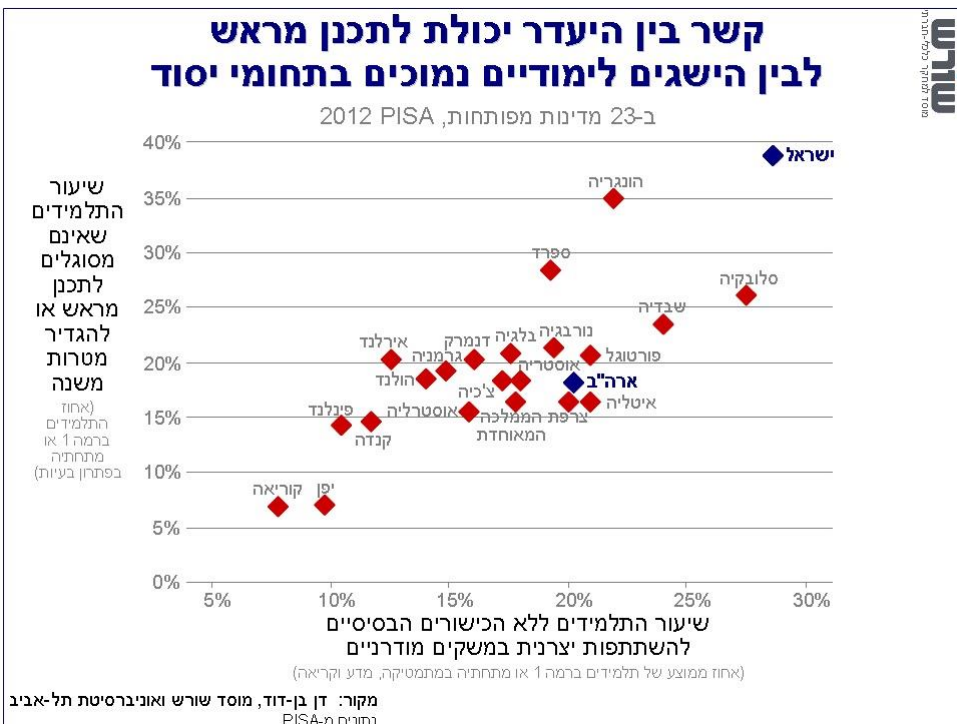
לא זו בלבד שהחינוך בתחומי הליבה בישראל נמצא בתחתית העולם המפותח, גם הפערים הלימודיים בקרב ילדי ישראל עצמם, הם הגבוהים בקרב המדינות המפותחות – במידה ניכרת. והתוצאה הבעייתית הזו הושגה ללא הילדים החרדים, ששילובם היה מראה שאי-השוויון החינוכי בפועל גבוה בהרבה מהמוצג בתרשים.

לכשילדים אלו יהפכו למבוגרים, הפער בכלים ההשכלתיים שניתנו להם יתורגם לפער בהכנסות ביניהם – עם השלכות לא מבוטלות על מדינה שבה סולידריות חברתית היא המפתח להישרדותה הפיזית. אי-שוויון עצום בהכנסות שוחק בהתמדה את תחושת המטרה המשותפת והנכונות להקרבה הכה חיונית להמשך קיומה של ישראל.

המועמדים העיקריים לחיות בעוני כמבוגרים הם ילדים שנכשלים בבית הספר. ברור שזו לא אמירה גורפת שכל ילד כזה נידון לחיים של עוני. אולם, ככל שקרש הקפיצה לשוק העבודה נמוך יותר, כך קשה יותר לקפוץ גבוה. שליש מילדי ישראל נכשלים במתמטיקה, מדעים וקריאה – וזה אפילו לא כולל את הילדים החרדים שאינם לומדים את

החומר ואינם משתתפים במבחנים. לאיזה עתיד ישראל מכינה את הילדים האלה? איזה סיכוי יש לרובם להפוך לחלק מאומת הסטארט-אפ?

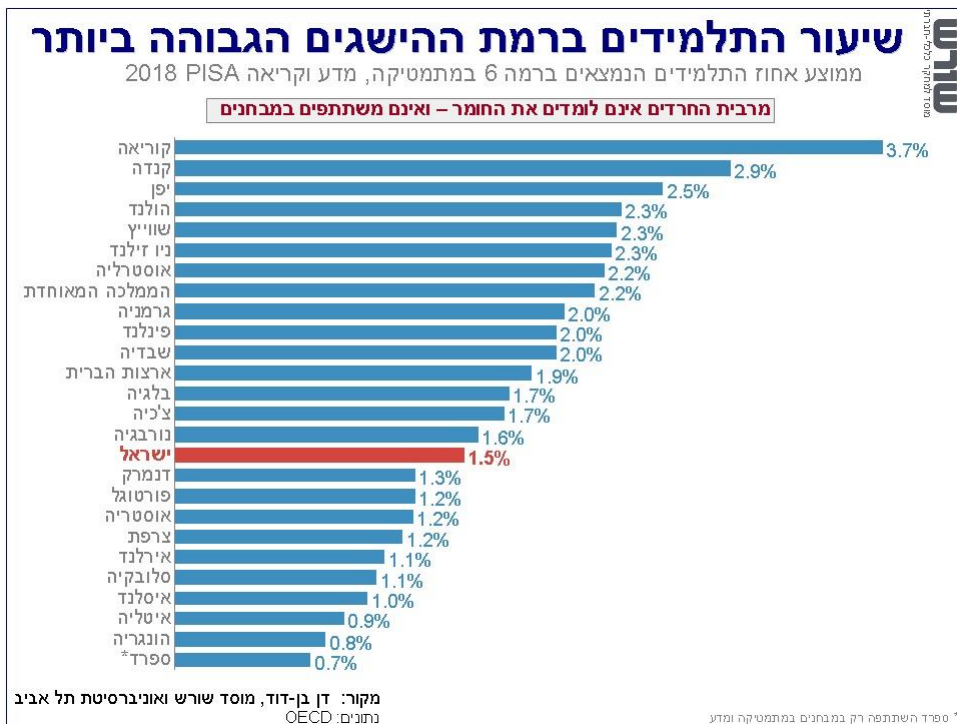
יש מתאם גבוה בין שיעור הנכשלים במקצועות הליבה לבין משתנה אחר בעל השלכות עצומות על קיומן של דמוקרטיה. ככל ששיעור הילדים הנכשלים במקצועות הבסיס גבוה יותר במדינה, כך עולה שיעור התלמידים שאינם מסוגלים לתכנן מראש או להציב יעדי משנה.

במילים אחרות, מדינות בהן יש ילדים רבים שאינם מבינים חומר בסיסי יהפכו למדינות עם מבוגרים רבים בעלי מגבלות דומות. לאנשים אלה יהיה מספיק קשה להסתדר במשק מודרני. אך בתקופות של מיתון, הם הופכים לקבוצה הפגיעה ביותר, עם רשת ביטחון קטנה מאוד – אם היא בכלל קיימת – שיוכלו לסמוך עליה.

כאשר מיתון הופך לקשה במיוחד, אנשים אלה מחפשים כל קרן אור שהם יכולים למצוא, והופכים לקרקע פורייה עבור פופוליסיטים, דמוגוגים ושרלטנים. במדינות דמוקרטיות שבהן חלק גדול מהאוכלוסיה אינו מסוגל להבין את ההשלכות או האמיתות של מה שהובטח לו, אך עם אותו קול בקלפי כמו כל אדם אחר שכן מבין, הסכנה לדמוקרטיה צריכה להיות ברורה. סכנה זו כבר הרימה את ראשה במספר מדינות מפותחות בעקבות המיתון הגדול שעברו לפני למעלה מעשור.

ישראל, עם השיעור הגבוה ביותר של ילדים שאינם מבינים את החומר, והשיעור הגבוה ביותר של ילדים שאינם מבינים את ההשלכות של מה שנאמר להם, נמצאת במצב הרעוע ביותר מבין המדינות המפותחות. ככזו, אין זה מפתיע שארבעה מתוך שש ראשי מפלגות הקואליציה הנוכחית הם בעלי עבר פלילי, נעצרו או עומדים כעת לדין בגין שחיתות – והם מובילים עתה מתקפה חזיתית על המוסדות הדמוקרטיים של ישראל.

אותם ילדים המצטיינים במקצועות הליבה יתגלו באופן לא פרופורציונלי כמובילי הטכנולוגיה, העסקים והאקדמיה העתידיים של המדינה. בישראל, תלמידים אלו מהווים 1.5% מכלל הניגשים לבחינה,

אחוז נמוך ממרבית המדינות המפותחות. למעשה, שיעור התלמידים המצטיינים בישראל בפועל נמוך יותר מכיוון שהמכנה בתרשים אינו כולל את הילדים החרדים שאינם לומדים את החומר ואינם ניגשים לבחינה.

לאיכות החינוך שישראל מעניקה לילדיה הייתה השפעה שלילית מאוד על חלקים נרחבים במשק.

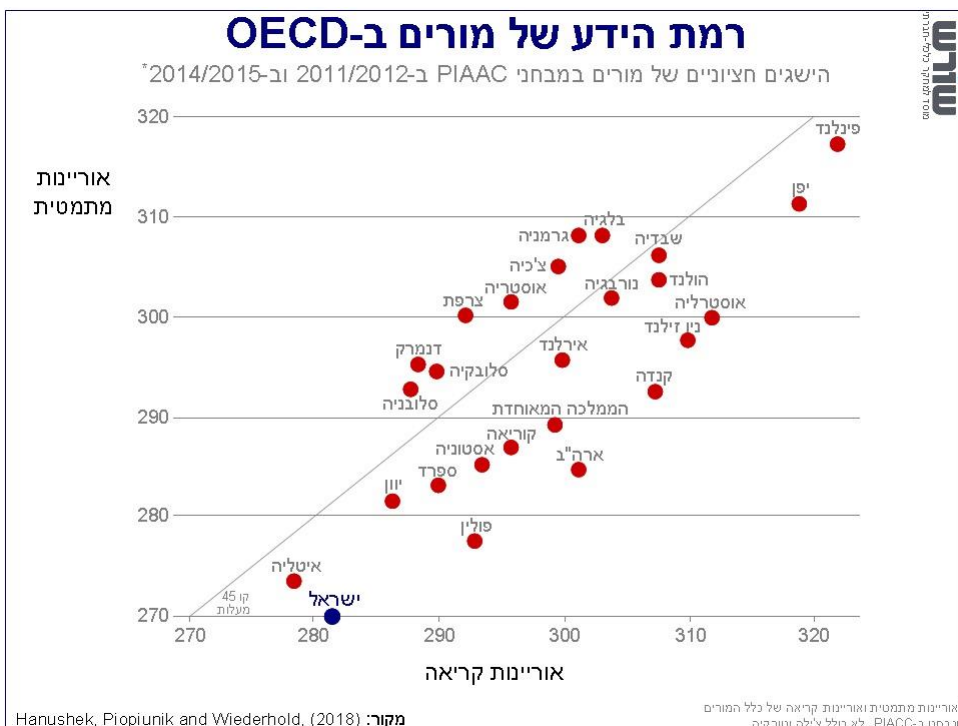
כפי שהוכיחו הבחירות האחרונות, היא גם הורידה את המוסדות הדמוקרטיים של המדינה על ברכיהם.

ישראל המחפשת עתיד בר-קיימא צריכה להשיג שליטה על מה שנלמד ועל הרמה בבתי הספר שלה – כל בתי הספר. באופן ספציפי, ישראל צריכה להנחיל רפורמה מבנית, מקיפה ויסודית במערכת החינוך שלה. רפורמת החינוך הזו צריכה להתבסס על שלוש אבני יסוד:

1. שדרוג משמעותי של תכנית הליבה לכל ילדי ישראל. המשמעות היא העלאה ניכרת ברמת מקצועות הליבה מכיתות א' עד י"ב – והפיכת תכנית הליבה הזו לאחידה וחובה בכל בתי הספר בכל אחד מזרמי החינוך בישראל, לרבות בכל בתי הספר החרדים והדתיים.
  - אמנם יש אורחות חיים רבים ושונים בישראל – וזה בסדר שבבתי הספר מלמדים גם ערכים התואמים את אורחות החיים של ההורים – אך יש רק שוק עולמי אחד המשותף לנו ולכל שאר המדינות. לא יעלה על הדעת שאנו מונעים מילד ישראלי כלשהו את האפשרות לעבוד ולהצליח באותו משק מודרני. חינוך בסיסי חזק יועיל להם – ולכולנו.
  - כמו כן, יש להכניס לתוכנית הליבה עקרונות דמוקרטיים בסיסיים כמו זכויות אזרח וזכויות אדם, הצורך בבלמים ואיזונים בין רשויות השלטון, והתפיסה שלרוב אסור לאמץ מדיניות של עריצות הרוב.

לבסוף, אין לתת כספים ציבוריים כלשהם לבתי ספר שאינם מלמדים את תכנית הליבה המלאה.

2. יש לשנות באופן מהותי את האופן שבו בוחרים, מכשירים ומתגמלים מורים. רמת הידע הבסיסית של מורים ישראלים נמצאת בתחתית המורים של העולם המפותח.

לכן, במקום ללמוד לתואר בהוראה או בחינוך – כמקובל היום – ועל הדרך קצת מתמטיקה, אנגלית, פיזיקה וכדומה, יש לחייב כל מי ששוקל להיות מורה בישראל להתקבל לתוכניות במתמטיקה, אנגלית,

פיזיקה וכו' ולהשיג תואר בתחומים אלה. לאחר מכן, עליהם ללמוד לקראת תעודת הוראה.

כתוצאה מכך, מי שעובר את המסלול הזה לא יהיה חייב להיות מורה. אם מדינת ישראל תרצה אותם כמורים, היא תצטרך לשלם להם בהתאם – אבל אז, היא גם תוכל לדרוש שיעבדו בהתאם, מהבוקר עד הערב, כל יום, כל השנה, בשעות עבודה וחופשות דומים למה שהיו מקבלים בשווקים שעימם מערכת החינוך תצטרך להתחרות. זה יאפשר גיוס של פחות מורים, עם תמורה הרבה יותר גדולה לכל אחד – ועם רמת ידע גבוהה שיוכלו להעביר לתלמידים.

3. על משרד החינוך לעבור מהפך מבני. לא ניתן לנהל חנות מכולת באופן שבו מתנהל כיום התקציב הממשלתי הגדול ביותר. המשרד קובע את תכני חומרי הלימוד, הוא אחראי על יישומם של תוכניותיו בכיתות, והוא זה שבודק האם הוא מילא את מה שהוא קבע שעליו לבצע – כלומר, ניגוד עניינים מוחלט. המשרד פועל כאילו נושאים כמו מדידה והערכה אינם קשורים אליו. כך למשל, בחינות בגרות ניתנות כבר עשרות שנים, אך מעולם לא עלה בדעתו של המשרד לבצע ולו את הצעד המינימלי המתבקש של כיוול הבחינות משנה לשנה ובין בתי הספר ברחבי הארץ. כתוצאה מכך, למשרד החינוך אין מושג אם רמת הידע של ילדי ישראל השתפרה או ירדה במהלך העשורים, וגם לא איך היא משתווה בין בתי הספר.

יש להעביר את ניהול בית הספר לבתי הספר עצמם – לשלב אחריות המנהלים על התוצאות עם מתן הסמכויות הנדרשות. אותם מנהלי ומנהלות בתי ספר יהיו כפופים לוועד מנהל המורכב מאנשי משרד החינוך, הרשות המקומית, הורים ומורים (עם רוב למשרד החינוך). המשרד יקבע נוסחה לקביעת גודלם וחלוקתם של תקציבים לבתי הספר בעוד שמנהלי בתי הספר יצטרכו להציג בפני הוועד המנהל את תוכניותיהם האסטרטגיות המראות כיצד הם מתכננים להקצות את תקציביהם להשגת היעדים הלאומיים (כגון תכנית הליבה) וכן יעדים המשקפים את אורחות החיים המקומיים (בתחומים כמו תרבות, אמנות, דת וכדומה). יש לתת למנהלים שיקול דעת מלא להחליט מי יהיו המורים שלהם ושכרם, כאשר לוועד המנהל של בית הספר תהיה היכולת לגייס ולפטר מנהלים על בסיס הישגיהם או כישלונותיהם.

יש לגדל ילדים עם הבנה ברורה של מה מותר ומה אסור בחברה ליברלית – ללא קשר לאורח החיים שיבחרו מהקשת הדתית-חילונית. לילדים עם אחיזה איתנה במיומנויות הבסיסיות יהיו הזדמנויות לשגשג ולהתפתח באופן אישי במשק מודרני, ולהפחית את התלות שלהם באחרים. מבוגרים משכילים יותר יבינו גם את הדרישות הקיימות של הורות ויהיו נבונים יותר בהחלטות הפוריות שלהם.